

NOTY O SENACIE

SENAT
RZECZYPOSPOLITEJ
POLSKIEJ

Konstytucje

KANCELARIA SENATU
UL. WIEJSKA 6 | 00-902 WARSZAWA
TEL. 22 694 90 34 | FAX 22 694 93 06
senat@senat.gov.pl
www.senat.gov.pl

MIANEM „KONSTYTUCJE” W POLSCE OD KOŃCA XV W. OKREŚLANO UCHWAŁY SEJMU WALNEGO. Najstarsze konstytucje pochodzą z 1493 r. Ich projekty spisywano w Izbie Poselskiej, uzgadniając często treść z senatorami i królem poprzez deputacje poselskie wysyłane do Senatu. Ustawy (konstytucje) przyjmowano na wspólnym posiedzeniu końcowym obu izb, odbywającym się w izbie senatorskiej w obecności króla. **W MYŚL KONSTYTUCJI NIHIL NOVI Z 1505 R.** ustawa uchwalona przez Sejm musiała być rezultatem zgodnej decyzji trzech stanów sejmujących, tj. króla, Panów Rady (Senatu) i posłów ziemskich (Izby Poselskiej). Od połowy XVII w. protest choćby jednego posła czy senatora przeciwko uchwale Sejmu powodował odrzucenie innych, już wcześniej podjętych uchwał. Wynikało to z faktu, że wszystkie uchwały danego Sejmu stanowiły całość i były publikowane jako konstytucje Sejmu, np. *Anno Domini* 1667.

Ostateczna redakcja przyjętych ustaw, które pod koniec XV i na początku XVI w. dzielono na wieczyste *constitutiones perpetuae* i czasowe *constitutiones temporales*, następowała na tzw. sesjach pieczętarskich, odbywających się po zakończeniu obrad Sejmu. Udział w nich brali: kanclerz, marszałek Izby Poselskiej oraz deputaci z Izby Poselskiej i Senatu. Od końca XVI w. podpisane przez nich konstytucje drukowano i, opatrzone pieczęcią króla oraz podpisami marszałka sejmowego i kanclerza, rozsyłano do kancelarii urzędów grodzkich wszystkich województw i ziem Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Do 1543 r. uchwały spisywano po łacinie, później – w języku polskim.

W myśl ustawy z 1613 r. bezpośrednio po zakończeniu obrad Sejmu publikowano uchwalone przez niego konstytucje poprzez wpis (oblatę) do ksiąg grodzkich miejsca obrad Sejmu. Nadal istniał obowiązek ich rozsyłania do urzędów grodzkich całego kraju, gdzie wpisywano je do ksiąg grodzkich lub, częściej, przesłany druk włączano do nich.

W XVII W. ZACZĘTO WYDAWAĆ DRUKIEM PIERWSZE ZBIORY USTAW. W XVIII w., w latach 1732–1782, z inicjatywy Stanisława Konarskiego i Józefa Załuskiego w 8 tomach wydano całość konstytucji sejmowych pod ogólną nazwą „Volumina Legum” („Księgi praw”). W czasie zaborów, w 1889 r., wydano IX tom woluminów, obejmujący konstytucje sejmowe z lat 1782–1792. W roku 1952 opublikowano tom X, zawierający konstytucje Sejmu grodzińskiego z 1793 r. W XVIII w., podczas obrad sejmów, które trwały kilka lat (np. lata 1773–1775 czy 1788–1792), a nie – jak stanowiły artykuły henrykowskie – 6 tygodni, oblatowano nie całość ich dzieła ustawodawczego, ale poszczególne, oddzielnie podejmowane uchwały.

W DRUGIEJ POŁOWIE XVIII W. ZACZĘŁY SIĘ KSZTAŁTOWAĆ INNE JESZCZE ZNACZENIA TERMINU „KONSTYTUCJA”. Oprócz tradycyjnego, tj. każda uchwała czy całość uchwał konkretnego Sejmu, konstytucja oznaczała ustrój państwa, formy

USTAWA RZĄDOWA.

PRAWO UCHWALONE.

Dnia 3 Maja, Roku 1791.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

w WARSZAWIE,

u P. Desjoux Konjyt: Nadw: J. K. Miel
i Dyrektora Druk: Korp: Kad.

rządów (konstytucja w znaczeniu materialnym), czy wreszcie – ustawę zasadniczą (konstytucja w znaczeniu formalnym). Wieloznaczność tego terminu spowodowała, że przyjęta 3 maja 1791 r. ustawa zasadnicza została nazwana ustawą rządową (przez rząd rozumiano wówczas ustrój, organizację władzy państwowej), a nie konstytucją. Do historii przeszła jednak jako **KONSTYTUCJA 3 MAJA**. Była drugą na świecie, po amerykańskiej z 1787 r., nowożytną konstytucją. Polska ustawa zasadnicza czerpała przede wszystkim inspiracje z myśli politycznej i społecznej europejskiego Oświecenia. Nawiązywała do wzorów konstytucji amerykańskiej z 1787 r., do prac francuskiej Konstytuanty, której dziełem była Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z 26 sierpnia 1789 r. i konstytucja z 3 września 1791 r., a także do ustroju Wielkiej Brytanii, gdzie w praktyce kształtował się system monarchii parlamentarnej. Nie odrzucano jednak polskiej demokracji parlamentarnej.

Podkreślić należy logiczną i przejrzystą konstrukcję ustawy rządowej. **JEJ CZĘŚĆ PIERWSZA, POŚWIĘCONA USTROJOWI SPOŁECZNEMU**, zawierała artykuły odpowiadające stanom społecznym ówczesnej Polski. Mimo że utrzymywała strukturę stanową państwa, była próbą kompromisu szlachecko-mieszczańskiego. Niewielkie zmiany zaszły w położeniu chłopów. Konstytucja potwierdziła przewagę szlachty w życiu politycznym kraju, gwarantując jej wszystkie dotychczasowe prawa i przywileje. **CZĘŚĆ DRUGA, POŚWIĘCONA USTROJOWI POLITYCZNEMU, TO PODZIAŁ WŁADZY NA USTAWODAWCZĄ, WYKONAWCZĄ I SĄDOWNICZĄ**. Ogrom zagadnień dotyczących kwestii ustrojowych spowodował wyodrębnienie w postaci osobnych przepisów spraw dotyczących regencji, edukacji następcy tronu i sił zbrojnych. Częścią składową konstytucji jest prawo o miastach z 18 kwietnia 1791 r.

W zakresie reform politycznych ustawa rządowa również stanowiła dzieło kompromisu personalnego oraz różnych kierunków i programów politycznych. Jej twórcami byli: król Stanisław August Poniatowski, zapatrzony w angielski model monarchii konstytucyjnej, marszałek wielki litewski Ignacy Potocki, dążący do zapewnienia przewagi w państwie sprawnie działającemu, suwerennemu Sejmowi szlacheckiemu, i Hugo Kołłątaj – zwolennik kompromisu szlachecko-mieszczańskiego i dalszego pogłębiania polskiej „łagodnej rewolucji”.

Nawiązując do doktryny Rousseau, art. V ustawy rządowej przyjął za podstawę ustroju **ZASADĘ SUWERENNOŚCI NARODU**, a za Monteskiuszem – **KONCEPCJĘ PODZIAŁU WŁADZY NA USTAWODAWCZĄ, WYKONAWCZĄ I SĄDOWNICZĄ**. **ZNIESIONO liberum veto**, a we wszystkich sprawach decydować miano większością głosów. Zakazano również zawiązywania konfederacji. **SENAT**, podobnie jak dotychczas Izba Poselska, po śmierci Stanisława Augusta **MIAŁ POCHODZIĆ Z WYBORU**. Spośród 2 kandydatów wybranych przez sejmik król mianować miał dożywotnio 1 senatora. Sam stawał się tylko przewodniczącym Senatu, tracił prawo sankcji ustawodawczej i przestawał być stanem sejmującym.

WŁADZA WYKONAWCZA należała do króla i nowo ustanowionej instytucji Straży Praw. Władza królewska miała być odtąd dziedziczna i po śmierci Stanisława Augusta przejść w ręce saskiej dynastii Wettynów. Na wzór angielski król nie ponosił odpowiedzialności za swe działania, czynili to za niego kontrasygnujący jego decyzje ministrowie. Władca przewodniczył Straży Praw, składającej się z prymasa jako prezesa Komisji Edukacji Narodowej i 5 powoływanych przez króla ministrów: skarbu, wojska, policji, spraw zagranicznych i pieczęci. Straży Praw podporządkowane były, wybierane przez Sejm, kolegialne organy resortowe – komisje: edukacji, skarbu, wojska i policji.

WŁADZA SĄDOWNICZA należała do niezawisłych sądów.

KONSTYTUCJA 3 MAJA OBOWIĄZYWAŁA PONAD ROK. Obalona przez obcą interwencję i rodzimych zdrajców, po upadku niepodległej Rzeczypospolitej, w latach zaborów, stała się symbolem walki o odzyskanie suwerenności. Według słów swoich twórców, Potockiego i Kołłątaja, była ona „ostatnią wolą konającej Ojczyzny”.